

Jaarverslag Maatschappelijk Verantwoord Beleggen 2023

A large, stylized background graphic consisting of the numbers '2023' in a light blue color. The numbers are partially filled with a darker blue, creating a layered effect. The '2' and '3' are on the left and right respectively, with the '0' and '2' in the middle.

Jaarverslag
Maatschappelijk
Verantwoord
Beleggen
2023

INHOUD

1.	Voorwoord	03
2.	Ontwikkelingen in 2023 en vooruitblik	04
	Terugblik: ontwikkelingen in 2023	04
	Vooruitblik op 2024	05
3.	MVB-beleid van het fonds	06
	a. Missie, visie en strategie	06
	b. MVB-overtuigingen	06
	c. MVB-doelstellingen	06
	d. Thematische aandachtgebieden (op basis van SDG's)	07
	e. MVB-instrumenten	08
4.	Uitsluitingenbeleid	09
	a. Ontwikkelingen in 2023	09
	b. Uitsluitingscriteria	09
	c. Implementatie	09
	d. Resultaten	09
5.	Stembeleid	11
	a. Uitgangspunten en thema's	11
	b. Stemresultaten	11
	c. Uitgelichte stemmen in 2023	12
6.	Engagement	14
	a. Uitgangspunten en thema's	14
	b. Resultaten engagement	14
	c. Engagement vastgoed en private equity	15
	d. Engagementvoorbeelden in 2023 uitgelicht	16
7.	ESG-integratie	18
	a. Overzicht in welke pools het pensioenfonds is belegd	18
	b. Duurzaamheidskenmerken in beleggingsportefeuille	19
	c. ESG in selectie en monitoring van externe vermogensbeheerders	20
	Bijlagen	22

1. Voorwoord

Voor u ligt het eerste Jaarverslag Maatschappelijk Verantwoord Beleggen van het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM. Dit rapport markeert een belangrijke mijlpaal in de voortdurende inspanningen om de transparantie van het beleggingsbeleid te vergroten. Met dit jaarverslag biedt het fonds u inzicht in zijn activiteiten op het gebied van duurzaam beleggen.

In dit jaarverslag wordt toegelicht hoe het beleid ten aanzien van Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB) is uitgevoerd en tot welke resultaten het heeft geleid. Het MVB-beleid richt zich op het betrekken van duurzaamheidsaspecten als milieu, maatschappij en goed ondernemingsbestuur bij de beleggingskeuzes van het fonds, boven op de financiële aspecten. Men spreekt ook wel van Environmental-, Social- en Governance-aspecten, afgekort ESG.

In de snelle evolutie van milieubewustzijn en sociale verantwoordelijkheid heeft ESG een steeds belangrijker rol gekregen in de maatschappij maar ook binnen het fonds. Uit het MVB-deelnemersonderzoek dat in de zomer van 2023 is uitgevoerd blijkt dat de meningen over MVB uiteenlopen. Duidelijk is echter dat onze deelnemers grote waarde hechten aan een goede risico-rendementsverhouding. Dat is ook nodig om een goed pensioen te kunnen realiseren tegen verantwoorde risico's. Dit principe zal steeds leidend zijn in de manier waarop het MVB-beleid door het pensioenfonds wordt vormgegeven. ESG-factoren worden geïntegreerd in het beleggingsbeleid met als doel de risico-rendementsverhouding van de beleggingen te verbeteren.

Naast de wens tot een goed rendement zijn er ook verschillende duurzaamheidsthema's die bij onze deelnemers op gedragenheid kunnen rekenen. Denk bijvoorbeeld aan 'waardig werk en economische groei' en 'verantwoorde productie en consumptie'. Op deze thema's voert het pensioenfonds engagement: samen met vele andere institutionele beleggers wordt het gesprek aangegaan met een selectie van de bedrijven in de beleggingsportefeuille. Met als doel verbeteringen teweeg te brengen die gunstig zijn vanuit duurzaamheidsoogpunt, maar ook vanuit risicomanagement.

Amstelveen, augustus 2024

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM

2. Ontwikkelingen in 2023 en vooruitblik

Terugblik: ontwikkelingen in 2023

In 2023 heeft het bestuur in meerdere vergaderingen het MVB-beleid en de uitvoering hiervan besproken. Het MVB-beleid is herijkt op basis van de aangepaste missie, visie, strategie van het bestuur en kennissessies met het bestuur. Mede ten behoeve hiervan hebben is er een uitgebreid deelnemersonderzoek uitgevoerd, om de visie en verwachtingen van de deelnemers op het gebied van MVB beter te begrijpen. Veel van onze respondenten leggen de nadruk op het behalen van solide rendementen. Deze heldere feedback heeft het bestuur aangespoord om het belang van financieel rendement opnieuw te bekrachtigen.

De toewijding aan transparantie past bij de ambitie om eind 2024 als een artikel 8-fonds onder SFDR (een zogenoemd 'lichtgroen' fonds) te classificeren. SFDR staat voor Sustainable Finance Disclosure Regulation, ofwel de Europese verordening betreffende informatieverschaffing over duurzaamheid in de financiële sector. De Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) heeft betrekking op transparantie over de duurzaamheid van het beleggingsbeleid en de pensioenregeling. Artikel 8 onder SFDR houdt in dat het pensioenfonds duurzaam beleggen niet als doel heeft, maar wel milieu en/of sociale kenmerken promoot.

Ook is het beleid herzien en versterkt. Er is een beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen ontwikkeld. Daarnaast is er gestart met het ontwikkelen van ESG-ricoraamwerk. Dit raamwerk helpt het fonds om te identificeren aan welke duurzaamheidsrisico's het pensioenfonds is blootgesteld en te beoordelen of en hoe deze risico's gemitigeerd kunnen worden. De eerste resultaten van het beleid zullen later dit jaar worden gepubliceerd.

Maand	Onderwerp	Uitleg
januari-september	Implementatie herijkt uitsluitingenbeleid	Het pensioenfonds heeft het uitsluitingenbeleid voor bedrijven en landen op meerdere punten uitgebreid. Er is een specifiek landenbeleid opgesteld, gebaseerd op de Freedom Index scores. Dit beleid is in 2023 in alle beleggingsportefeuilles geïmplementeerd.
januari-december	Herijking MVB-beleid	Het pensioenfonds heeft het MVB-beleid herijkt en uitgebreid, inclusief duidelijke kaders en uitgangspunten en een meerjarenplan.
april-juli	Deelnemersonderzoek	In juni is een deelnemersonderzoek uitgevoerd als onderdeel van de herijking van het MVB-beleid. De MVB-vragenlijst is door in totaal 917 deelnemers ingevuld. De resultaten zijn meegenomen in het herijkte MVB-beleid.

Maand	Onderwerp	Uitleg
mei	Kennissessie MVB	Kennis opdoen over huidige ontwikkelingen binnen MVB en mogelijkheden om het MVB-beleid verder vorm te geven.
juni	Webinar duurzaam beleggen	In de webinar voor deelnemers is besproken wat het pensioenfonds verstaat onder MVB en heeft het zijn visie op dit gebied getoetst bij de deelnemers. Daarnaast is gesproken over de uitbreiding van het MVB-beleid.
september	Kennissessie MVB-beliefs	Kennis opdoen over MVB-beliefs en herijking van huidig MVB-belief bespreken op basis van een bestuursenquête.
september- december	ESG-risicoraamwerk	Het pensioenfonds heeft een plan van aanpak opgesteld om een ESG-risicoraamwerk uit te werken.
november	Kennissessie engagement	Kennis opdoen over verschillende soorten engagement, wetenschappelijke inzichten, de huidige invulling en mogelijke uitbreidingen.

Tabel 2.1: Overzicht belangrijkste MVB-activiteiten gedurende het jaar 2023

Vooruitblik op 2024

Het jaar 2024 zal in het teken staan van het verder concretiseren van de MVB-doelstellingen binnen de beleggingsstrategieën van het pensioenfonds. Er gaat een grondige analyse plaatsvinden van specifieke segmenten van onze portefeuille om te bepalen in hoeverre het fonds blootstaat aan duurzaamheidsrisico's en in welke mate het wenselijk is deze te mitigeren. Dit proces kan leiden tot aanpassingen in de beleggingskeuzes.

De deelnemers hechten grote waarde aan een optimale risico-rendementsverhouding, en dit principe blijft leidend in de manier waarop het MVB-beleid wordt vormgegeven. Dit beleid stelt het pensioenfonds in staat om, als aandeelhouder, via stemmen en engagement invloed uit te oefenen op bedrijven.

Daarnaast wordt onderzoek gedaan naar de relevantie van impactbeleggingen voor het fonds, om te bepalen of, en zo ja waar, hierin geïnvesteerd zal worden.

3. MVB-beleid van het fonds

a. Missie, visie en strategie

Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM heeft als missie het verzorgen van een complete financiële toekomstbestendige pensioenvoorziening voor de vliegende (ex)collega's, waarbij het pensioenfonds fatsoenlijk zakendoet.

Dit houdt in dat er weloverwogen keuzes worden gemaakt die passen bij de identiteit en overtuigingen van het pensioenfonds, en waar het fonds oprecht achter kan staan. Het wordt van belang geacht daarbij – voor zover praktisch mogelijk – rekening te houden met de voorkeuren van de deelnemers.

Het pensioenfonds is ervan overtuigd dat het integreren van duurzaamheidsfactoren de risico-rendementsverhouding van onze beleggingen verbetert.

Het pensioenfonds heeft in 2023 de missie, visie, strategie en beleid op het gebied van MVB herijkt en heeft een meerjarenplan opgesteld. Dit plan wordt tussen 2024 en 2026 geïmplementeerd.

b. MVB-overtuigingen

Het pensioenfonds heeft dertien 'investment beliefs' geformuleerd als uitgangspunt voor het beleggingsbeleid. Eén van deze 'investment beliefs' is specifiek gericht op MVB:

MVB Investment Belief:

Het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM is ervan overtuigd dat het integreren van Environmental-, Social- en Governance-factoren (ESG-factoren) de risico-rendementsverhouding van onze beleggingen verbetert. Daarom gebruiken we ESG als instrument voor risicobeheersing en om beleggingskansen te benutten.

Het pensioenfonds onderkent de positieve bijdrage van duurzaamheid aan de beleggingen, mitigeert ESG-risico's en speelt in op kansen. Iedere beslissing die het pensioenfonds neemt met betrekking tot het MVB-beleid wordt beoordeeld langs de assen rendement, risico en kosten.

c. MVB-doelstellingen

Het verbeteren dan wel bestendigen van de risico-rendementsverhouding van de beleggingen geldt als de primaire doelstelling die met het MVB-beleid wordt nagestreefd. Een daarmee samenhangend doel is dat geprobeerd wordt met ons MVB-beleid zo veel mogelijk te voldoen aan de verwachtingen van de deelnemers. Uit deelnemersonderzoeken blijkt dat deelnemersvoorkeuren op onderdelen erg uiteenlopen. In het MVB-beleid wordt daar rekening mee gehouden.

d. Thematische aandachtgebieden (op basis van SDG's)

Op het vlak van MVB speelt een veelheid aan onderwerpen. Door een aantal thema's te kiezen probeert het fonds focus aan te brengen, met als doel een gericht en effectief MVB-beleid. De gekozen MVB-thema's zijn gebaseerd op de 17 Sustainable Development Goals (SDG's) die de Verenigde Naties in 2015 heeft vastgesteld.

De MVB-thema's worden mede geselecteerd op basis van MVB-deelnemersonderzoeken. De laatste uitvraag bij deelnemers is in juli 2023 gedaan. Op basis daarvan hebben zijn de thema's 'economie, verantwoorde productie en consumptie' en 'maatschappelijke basisbehoeften' geselecteerd.

1^e MVB-thema: Economie, verantwoorde productie en consumptie

Duurzame consumptie en productie is gericht op meer en beter doen met minder, waardoor de aarde minder wordt belast en de kwaliteit van leven wordt verhoogd. Dit thema heeft een link met SDG's 8, 9 en 12.

- **Waardig werk en economische groei (SDG 8)**
- **Industrie, innovatie en infrastructuur (SDG 9)**
- **Verantwoorde consumptie en productie (SDG 12)**

2^e MVB-thema: Maatschappelijke basisbehoeften

Dit thema richt zich op goede gezondheid, goed onderwijs en duurzame en betaalbare energie voor iedereen. In SDG's 3, 4 en 7 worden deze doelstellingen geadresseerd.

- **Goede gezondheid en welzijn (SDG 3)**
- **Kwaliteitsonderwijs (SDG 4)**
- **Betaalbare en duurzame energie (SDG 7)**

e. MVB-instrumenten

Voor de implementatie van het MVB-beleid zet het pensioenfonds de volgende instrumenten in om negatieve impact te beperken en om positieve impact te vergroten.

1. Het integreren van duurzaamheidsaspecten in beleggingsbeslissingen (**ESG-integratie**).
2. Het voeren van een **engagementbeleid**.
3. Het voeren van een **stembeleid** op aandeelhoudersvergaderingen.
4. Het voeren van een **uitsluitingenbeleid** op ongewenst gedrag en op ongewenste producten.
5. Het onderzoeken en mogelijk inzetten van **impactbeleggen**.
6. Het deelnemen aan collectieve rechtszaken (**class actions**).

Door de inzet van deze instrumenten beoogt het fonds de risico-rendementsverhouding van zijn beleggingen te verbeteren en daarmee de waarde voor de deelnemers te verhogen. In de volgende hoofdstukken worden de MVB-instrumenten verder uitgewerkt.

Momenteel wordt er door het pensioenfonds in de beleggingspools van onze uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group belegd. Derhalve is het fonds geen directe aandeelhouder van de bedrijven, maar participant van de beleggingspools. Door hechte samenwerking tussen de participanten van de beleggingspools sluit het poolbeleid grotendeels aan bij het eigen beleid.

4. Uitsluitingenbeleid

a. Ontwikkelingen in 2023

Het pensioenfonds heeft het uitsluitingenbeleid voor bedrijven en landen op meerdere punten uitgebreid. Er is een specifiek landenbeleid opgesteld. Ook sluit het fonds bedrijven uit die onvoldoende voortgang boeken na engagement. Dit beleid is in 2023 in alle beleggingsportefeuilles geïmplementeerd.

b. Uitsluitingscriteria

In het MVB-beleid staan de uitsluitingscriteria van het pensioenfonds beschreven. Het gaat onder meer om het uitsluiten van ondernemingen die op structurele wijze de UN Global Compact schenden, ondernemingen betrokken in de productie, handel of distributie van controversiële wapens, en producenten van tabak. De UN Global Compact bestaat uit tien principes op het gebied van mensenrechten, arbeidsrechten, milieu en anti-corruptie. Controversiële wapens zijn wapens die onevenredig veel leed en slachtoffers veroorzaken, geen onderscheid maken tussen burger- en militaire doelen en/of na afloop van een conflict slachtoffers kunnen veroorzaken. Hierbij zijn producenten van nucleaire wapens uitgezonderd als die gevestigd zijn in een land waarbij dit geoorloofd is conform het non-proliferatieverdrag.

In 2023 heeft het bestuur het landenbeleid aangescherpt door het toevoegen van de score op de Freedom House Index als criterium. Landen en staatsbedrijven die politieke rechten en burgerlijke vrijheden niet waarborgen, zogenaamde 'not free' landen, worden uitgesloten.

c. Implementatie

Uitsluiting betekent dat niet meer belegd mag worden in de aandelen en obligaties van de uitgesloten onderneming.

Bij discretionaire mandaten waarbij de beleggingstitels op naam van het pensioenfonds zijn, kan de uitsluitingslijst één-op-één worden toegepast. In geval van beleggingsfondsen en beleggingspools kan dat niet, omdat het pensioenfonds hierin belegt met andere beleggers.

De uitvoering van het uitsluitingsbeleid wordt onder regie van onze uitvoeringsorganisatie gedaan op basis van data van de externe dienstverlener Sustainalytics. De uitsluitingslijst wordt elk kwartaal geactualiseerd en dagelijks gemonitord.

d. Resultaten

Het pensioenfonds sluit zowel beleggingen in bedrijven als in landen uit.

Uitsluiting van bedrijven

Het pensioenfonds sluit per 31 december 2023 in totaal 235 bedrijven uit van beleggingen. De lijst met uitgesloten bedrijven staat op de website van het pensioenfonds. Van bedrijven die zijn uitgesloten houdt het pensioenfonds geen aandelen of bedrijfsobligaties in de portefeuille. Hiervoor had het pensioenfonds verschillende redenen:

- 121 bedrijven werden uitgesloten wegens betrokkenheid bij controversiële wapens. Het pensioenfonds sluit dergelijke bedrijven uit, met uitzondering van bedrijven die betrokken zijn bij kernwapens mits zij gevestigd zijn in een land waar deze betrokkenheid is toegestaan conform het non-proliferatieverdrag.

- 75 bedrijven werden uitgesloten omdat ze de principes van de UN Global Compact schenden. De UN Global Compact omvat mensenrechten, arbeidsrechten, het voorzorgsprincipe qua milieu en anti-corruptie. Bedrijven die een of meer van de principes met voeten treden, worden door het pensioenfonds uitgesloten.
- Het pensioenfonds sluit 39 bedrijven uit – vooral tabaksfabrikanten – die betrokken zijn bij de productie van en/of handel in producten die bij bedoeld gebruik leiden tot overlijden of persoonlijke schade, en waarbij engagement evident niet succesvol is.

Uitsluiting van landen

Als gevolg van de uitsluitingcriteria belegt het pensioenfonds in 57 overheden niet. Staatsbedrijven die actief zijn in gebieden van uitgesloten overheden worden zoals gezegd ook uitgesloten door het pensioenfonds. Dit geldt voor 1781 staatsbedrijven.

Naar aanleiding van de oorlog in Oekraïne heeft het bestuur van het pensioenfonds in 2022 besloten alle beleggingen in Rusland uit te sluiten, dus ook bedrijven. Russische staatsobligaties stonden al op de uitsluitinglijst. Overigens betreft dit minder dan 0,1% van het belegd vermogen van het pensioenfonds. De bestaande posities worden – wanneer dat mogelijk is – op een beheerste manier afgebouwd. In 2023 heeft het pensioenfonds Rusland nog steeds uitgesloten, hiermee volgt het pensioenfonds EU-sancties tegen Rusland.

Uitsluitingsgronden en aantallen	Aantal uitsluitingen
Bedrijven – Uitsluitingen o.b.v. controversiële wapens	121
Bedrijven – Uitsluitingen o.b.v. UN Global Compact	75
Bedrijven – Uitsluitingen o.b.v. schadelijke producten (m.n. tabak)	39
Bedrijven – Totaal aantal uitsluitingen	235
Overheden – Totaal aantal uitsluitingen	57
Staatsbedrijven – Totaal aantal uitsluitingen	1781

Tabel 4.d.1: Uitsluitingsgronden en aantallen

5. Stembeleid

a. Uitgangspunten en thema's

Het stembeleid van het pensioenfonds bestaat uit zeven onderwerpen en is gebaseerd op wereldwijd erkende 'best practices', zoals de ICGN-richtlijnen, de OESO-richtlijnen, de UNGP en de mogelijke impact op de SDG's. De door het pensioenfonds gekozen thema's en SDG's worden ook meegenomen in het stembeleid.

b. Stemresultaten

In 2023 heeft het pensioenfonds veelvuldig gebruik gemaakt van het stemrecht op aandeelhoudersvergaderingen. In totaal stemde het fonds op 3.109 vergaderingen over 37.051 voorstellen. Hierbij stelt het pensioenfonds zich op als een positief-kritische, betrokken aandeelhouder. In 32% van de gevallen stemde het pensioenfonds tegen het advies van het management op een voorstel. Dit waren meestal voorstellen over het benoemen van leden voor de raad van bestuur, excessieve beloningen en audit en rapportage. Het pensioenfonds steunde 68% van de voorstellen van het management van de ondernemingen. 2.195 voorstellen gingen over aandeelhoudersrechten en 353 voorstellen waren gerelateerd aan duurzaamheid. In onderstaande tabel staat een samenvatting van het stemgedrag. Het stemgedrag in 2023 was vergelijkbaar met het stemgedrag van 2022.

Aantal aandeelhoudersvergaderingen	3.109
Aantal agendapunten	37.051
Agendapunten waar voor het advies van het management gestemd is	24.401
Agendapunten waar tegen het advies van het management gestemd is	12.650
Onderwerpen waar het meest tegen het advies van het management is gestemd	het benoemen van leden voor de raad van bestuur, excessieve beloningen en audit en rapportage
Agendapunten gerelateerd aan aandeelhoudersrechten	2.195
Agendapunten gerelateerd aan duurzaamheid	353

Tabel 5.b.1: Samenvatting stemgedrag

c. Uitgelichte stemmen in 2023

Case: ConAgra Brands Inc - Meer invloed aandeelhouders en langetermijndenken bevorderen

Aansluiting bij goed bestuur en degelijke beloningen (stembeleid)

ConAgra Brands Inc is een Amerikaanse distributeur van voedingsmiddelen voor consumenten.

Meer invloed

In de Algemene vergadering van aandeelhouders van ConAgra vroegen aandeelhouders om het recht om als belanghebbenden een bijzondere algemene vergadering bijeen te mogen roepen. Dit zou mogelijk moeten worden gemaakt voor aandeelhouders met een gecombineerd belang van 10% of meer. Het voorstel werd goedgekeurd en kreeg steun van 78,5% van de aandeelhouders. Ook het bestuur van het pensioenfonds Vliegend Personeel KLM stemde voor dit voorstel. Het fonds hecht belang aan goed ondernemingsbestuur en is van mening dat de mogelijkheid om een bijzondere vergadering bijeen te roepen aandeelhouders de mogelijkheid biedt om meer invloed uit te oefenen op de bedrijven waarin ze investeren dan nu het geval is. Deze invloed kunnen zij gebruiken om bijvoorbeeld duurzaamheidskwesties op de agenda te zetten.

Langetermijndenken

In dezelfde Algemene vergadering was ook een stemming over de goedkeuring van het salaris voor het management van ConAgra Brands inc. Ongeveer 30% van de aandeelhouders heeft hier tegen gestemd. Ook het pensioenfonds stemde tegen dit voorstel. De reden hiervoor is dat het fonds zich niet kon vinden in het beloningsvoorstel, waarin de relatie tussen behaalde prestaties en de daaraan gerelateerde beloning meer is losgekoppeld. Het pensioenfonds belegt met een langetermijnhorizon en vindt dat het beloningsbeleid van de bedrijven waarin geïnvesteerd wordt langetermijndenken moet bevorderen. Belangrijk daarbij is dat er een duidelijk verband is tussen beloning en prestaties.

Case 5.c.1: ConAgra Brands Inc

Case: McDonald's - Transparantie over lobbyactiviteiten en dierenwelzijn

Aansluiting bij SDG 12: verantwoorde productie en consumptie

Een van de doelen van het pensioenfonds bij verantwoord beleggen is SDG 12: verantwoorde productie en consumptie, waaronder ook dierenwelzijn valt. Ook hecht het fonds veel waarde aan een goed bestuur, inclusief transparantie over lobbyen. In de algemene vergadering van McDonald's van 25 mei 2023 werd onder meer op de volgende twee voorstellen gestemd:

Jaarlijks verslag over lobbyactiviteiten

Met dit voorstel verzochten de aandeelhouders McDonald's voortaan jaarlijks een verslag op te stellen over de lobbyactiviteiten van het bedrijf. Het pensioenfonds is van mening dat transparantie over politieke activiteiten essentieel is. Daarom moeten besturen beleid opstellen voor politieke betrokkenheid, waaronder lobbyen en donaties aan politieke doelen of kandidaten. Deze processen dienen transparant te zijn en regelmatig geëvalueerd te worden. Om deze reden hebben heeft het fonds vóór het voorstel gestemd. Hoewel 49,8% van de stemmen vóór was, werden de stemmen van afwezige aandeelhouders als tegenstem gerekend, waardoor het voorstel net niet werd aangenomen. Wel geeft dit een duidelijk signaal aan het bedrijf.

Rapportage van welzijnsindicatoren voor dieren

Een ander voorstel vroeg om een verbeterde rapportage van de 15 belangrijkste welzijnsindicatoren die McDonald's gebruikt voor het welzijn van dieren. Dit voorstel beoogde een duidelijkere communicatie en meer details over de welzijnsindicatoren die worden gebruikt in het dierenwelzijnsprogramma van het bedrijf. Het pensioenfonds heeft ingestemd met dit voorstel, omdat we geloven dat dit zal bijdragen aan een beter inzicht in de voortgang van het bedrijf op het gebied van dierenwelzijn. Het voorstel werd niet aangenomen maar kreeg wel significante steun van aandeelhouders, namelijk 38,1% van de stemmen..

Case 5.c.2: McDonald's

6. Engagement

a. Uitgangspunten en thema's

In het MVB-beleid hecht het pensioenfonds extra belang aan het MVB-instrument engagement, oftewel dialogen voeren met bedrijven. Het fonds gelooft dat er met engagement betere resultaten te behalen is dan met het uitsluiten van bedrijven. Door de dialoog aan te gaan met een selectie van bedrijven (en landen) waarin het fonds belegt worden ze aangemoedigd om de bedrijfsvoering te verbeteren op de thema's die het fonds belangrijk vindt. De engagementmanager die het pensioenfonds heeft aangesteld voor de aandelen- en obligatieportefeuille is Hermes EOS.

Thema's van internationale richtlijnen zoals die van UN Global Compact staan centraal bij engagement. De UN Global Compact bestaat uit 10 principes op het gebied van mensenrechten, arbeidsrechten, milieu en anti-corruptie. Met bedrijven die principes op deze thema's schenden of dreigen te schenden wordt een dialoog opgestart. Wanneer blijkt dat een bedrijf onvoldoende openstaat voor een structurele dialoog, of het engagement onvoldoende voortgang laat zien, kan besloten worden om dat bedrijf toe te voegen aan de uitsluitingenlijst. Op deze manier beheerst het pensioenfonds financiële, maatschappelijke en reputatierisico's van onwenselijk ondernemingsgedrag.

Daarnaast zet het pensioenfonds engagement in om doelstellingen die gelinkt zijn aan de door het fonds gekozen thema's en SDG's te realiseren. Denk bijvoorbeeld aan mensen- en arbeidsrechten, schone energie, circulaire economie en beloningsbeleid. De bedrijfselectie voor dit type engagement baseert het fonds onder meer op materiële ESG-risico's en haalbaarheid.

b. Resultaten engagement

In 2023 zijn gesprekken gevoerd met 1.164 bedrijven over 4.133 milieugerelateerde, sociale en bestuurlijke kwesties en doelstellingen. Het diagram hieronder geeft de geografische verdeling weer van de gevoerde engagements.

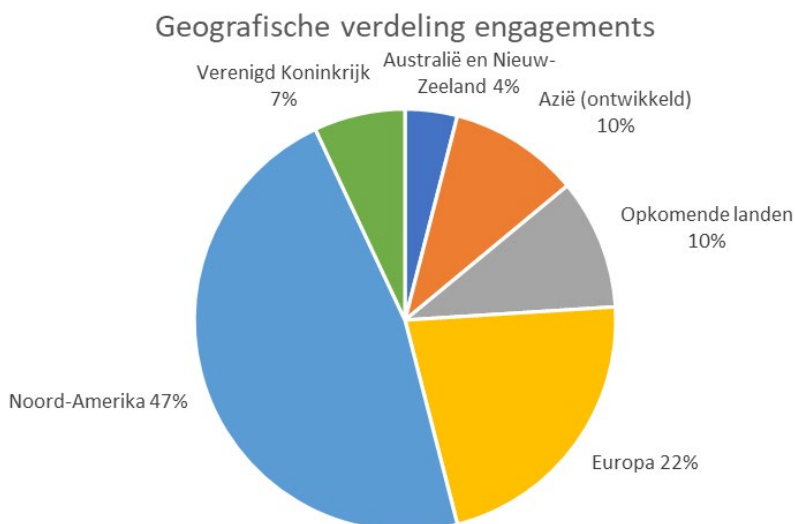

Diagram 6.b.1: Geografische verdeling van gevoerde engagements

De meest voorkomende onderwerpen waren 'milieu' en 'sociaal'. Onderstaande tabel geeft aan welk onderwerp het meest besproken is binnen de vier engagementthema's: sociaal, milieu, goed bestuur, en strategie, risico en communicatie.

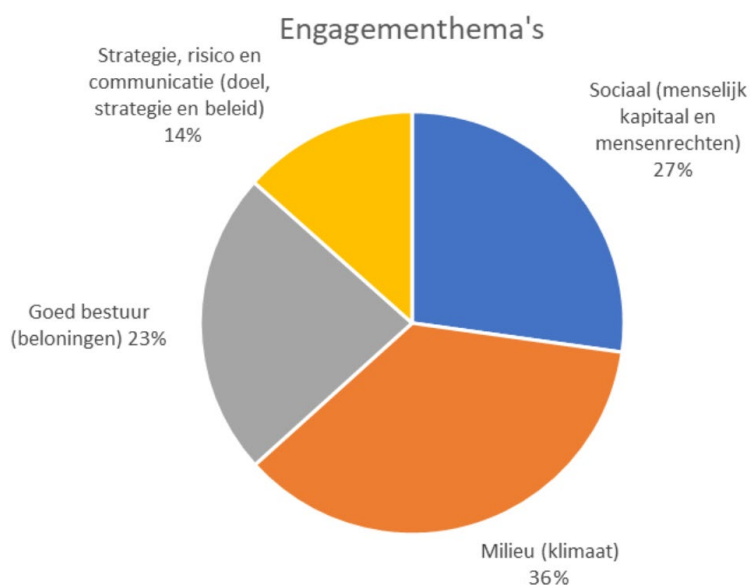

Diagram 6.b.2: Engagementthema's met tussen haakjes het meest voorkomend onderwerp binnen elk thema

c. Engagement vastgoed en private equity

Hermes EOS voert het engagement voor de beleggingen in aandelen en obligaties. Engagement van de beleggingen in privaat vastgoed wordt uitgevoerd door a.s.r. a.s.r. is verantwoordelijk voor de beoordeling van de vastgoedfondsen, inclusief ESG. Engagement is onderdeel van deze dienstverlening. Externe vermogensbeheerders voeren engagement voor de private equity-beleggingen.

d. Engagementvoorbeelden in 2023 uitgelicht

Case: Meta Platforms - Recht op privacy

Aansluiting bij de thema's 'waardig werk' (SDG 8) en 'verantwoorde consumptie en productie' (SDG12)

Na het Cambridge Analytica-schandaal rond datalekken in 2018 heeft het pensioenfonds technologiebedrijf Meta Platforms (o.m. Facebook en Whatsapp) benaderd. Het fonds heeft gevraagd hoe zij van plan waren de uitdagingen op het gebied van dataprivacy op te lossen en beleid zouden kunnen waarborgen dat gebruikers van hun platformen beschermt. Tijdens een eerste gesprek met het bedrijf legde Meta uit dat het dataprivacy en content-management ziet als een voortdurende uitdaging die het serieus neemt. Het fonds heeft verzocht om een duidelijk stappenplan met betrekking tot hoe ze deze problemen zouden gaan aanpakken, en om de informatie hierover in hun kwartaalrapportages op te nemen.

Vervolgens heeft het fonds deelgenomen aan een gezamenlijke call, georganiseerd door de ethische raad van het Zweedse Nationale Pensioenfonds, waarin het concept-mensenrechtenbeleid van het bedrijf is besproken. In 2022 heeft het fonds Digital Rights Principles gepubliceerd en gedeeld met Meta.

Deze principes schetsen de verwachtingen van het fonds op het gebied van privacy, de vrijheid van meningsuiting en andere mensenrechten die specifiek te maken hebben met digitale producten en diensten. In datzelfde jaar publiceerde Meta zijn eerste op zichzelf staande mensenrechtenrapport. Hieruit bleek dat het bedrijf zijn beleid tegen pesten en intimidatie had verbeterd, en strenger op ging treden tegen versluierde en impliciete bedreigingen. Dit sluit aan bij de door het pensioenfonds gekozen SDG 8 en het thema 'waardig werk'.

Het rapport schoot wat het pensioenfonds betreft wel tekort als het gaat om de privacyrechten van gebruikers. Daarom hebben we gevraagd of het bedrijf video's en afbeeldingen wil maken waarin het privacybeleid en de algemene voorwaarden worden beschreven. Het fonds heeft daarnaast de wens uitgesproken dat toekomstige versies van het rapport ook een assessment bevatten van de effecten van het metaversum op mensenrechten. Het fonds blijft ervoor pleiten dat Meta het beleid voor de bescherming van kinderen en jongeren aanscherpt, om misbruik en uitbuiting te voorkomen en de belangen van minderjarige gebruikers beter te behartigen.

Case 6.d.1: Meta Platforms

Case: Starbucks - De borging van werknemersrechten

Aansluiting bij het thema 'waardig werk' (SDG 8)

Starbucks is een internationale koffieketen uit de Verenigde Staten. In 2022 verhoogde Starbucks het minimumloon tot 15 dollar per uur, en verhoogde het ook de lonen van medewerkers die lang in dienst zijn. De door het pensioenfonds aangestelde engagement manager Hermes EOS vroeg het bedrijf om te overwegen een strategie te publiceren voor leefbaar loon. Daarnaast is gevraagd of Starbucks de effectiviteit van het klachtenmechanisme kan aantonen door het aantal en type gemelde klachten van werknemers, leveranciers en derde partijen openbaar te maken, inclusief een uitleg of er in elk geval toegang tot een passende oplossing werd geboden. Zowel de leefbaar-loonstrategie als de klachtenrapportage zou het bedrijf helpen om aan te tonen dat het de zorgen over werknemersrechten erkent en op passende wijze aanpakt.

Daarnaast heeft Hermes EOS voorafgaand aan de jaarlijkse aandeelhoudersvergadering van 2023 schriftelijk bezorgdheid geuit aan het bedrijf over mogelijke inmenging van Starbucks in het recht van de Amerikaanse werknemers om zich bij een vakbond aan te sluiten. Hermes EOS heeft aan aandeelhouders aanbevolen om een aandeelhoudersvoorstel te steunen dat vraagt om een onafhankelijke beoordeling van de borging van werknemersrechten. Hermes EOS heeft ook aangegeven aan Starbucks dat steun voor het zittende bestuur alleen behouden zou blijven als het bedrijf aantoont dat het voldoet aan zijn mondiale mensenrechtenverklaring en dat het actie onderneemt om zijn score te verbeteren in de Corporate Human Rights Benchmark.

Het aandeelhoudersvoorstel kreeg steun van de meerderheid, en Starbucks heeft sindsdien een onafhankelijke derde partij aangesteld om de borging van rechten met betrekking tot vakbondsvrijheid te beoordelen. Starbucks heeft ook een nieuwe bestuurscommissie opgericht, gericht op milieu, partners en gemeenschappen.

Case 6.d.2: Starbucks

7. ESG-integratie

a. Overzicht in welke pools het pensioenfonds is belegd

Momenteel belegt het pensioenfonds in beleggingspools van uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group. Derhalve is het fonds geen directe aandeelhouder van de bedrijven, maar participant van de beleggingspools. Daardoor kan het lastig zijn om het MVB-beleid integraal door te vertalen naar de beleggingen. In de meeste gevallen gaat dat wel goed vanwege de hechte samenwerking op het gebied van beleidsvorming tussen de participanten van de beleggingspools, zijnde het pensioenfonds en de zusterfondsen. Daarnaast voert de uitvoeringsorganisatie van het pensioenfonds de regie en zorgt voor een poolbeleid dat zo veel mogelijk aansluit bij het beleid van de participanten. In het geval dat dat niet lukt, wordt óf naar een alternatieve oplossing gezocht, óf wordt met een goede onderbouwing de discrepantie met het poolbeleid geaccepteerd.

Hieronder staat een lijst van de pools waarin het pensioenfonds is belegd:

1. Blue Sky Global Developed Passive Large&Mid Cap Eq
2. Blue Sky ACWI Passive Low Volatility Equity Fund
3. Blue Sky Active Equity Emerging Markets Global
4. Blue Sky Euro Inflation-Linked Bond Fund
5. Blue Sky Passive 15+ Year AAA Euro Gov Debt
6. Blue Sky Active Global Investment Grade Corp Debt
7. Blue Sky Active Global High Yield Fund
8. Blue Sky Dutch Residential Mortgages Fund
9. Blue Sky Global Listed Real Estate Fund
10. Blue Sky Global Leveraged Loan Fund
11. Blue Sky Active Private Real Estate Europe Core
12. Blue Sky Active Fixed Income Emerging M Debt USD
13. Blue Sky Active Private Real Estate USA Fund
14. Blue Sky Active Private Real Estate NL Core
15. Blue Sky Active Private Real Estate NL Asia II Fund
16. Blue Sky Active Private Real Estate Asia IV Fund
17. Blue Sky Active Private Real Estate Europe II Fund
18. Blue Sky Active Private Real Est Asia Pacific Core
19. Blue Sky Active Private Equity Asia I Fund
20. Blue Sky Private Equity US I Fund
21. Blue Sky Private Equity Secondaries I Fund
22. Blue Sky Private Equity Europe I Fund
23. Blue Sky Private Equity Secondaries II Fund
24. Blue Sky Private Equity US II Fund
25. Blue Sky Private Equity Global Large Cap I Fund

b. Duurzaamheidskenmerken in beleggingsportefeuille

ESG-scan

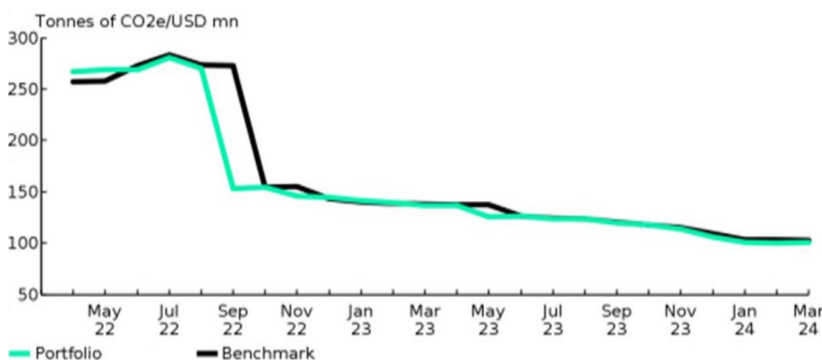
Elk kwartaal voert de engagementmanager Hermes EOS een ESG-portefeuillescan uit. De scan geeft informatie over ESG-, CO₂- en engagementprofielen van de feitelijke aandelen- en obligatieportefeuille ten opzichte van de benchmark. De in 2023 gemaakte portefeuillescans Q1 – Q3 van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles geven het volgende beeld:

De portefeuillescores zijn vrijwel identiek aan de benchmark:

- CO₂-uitstoot iets lager
- ESG-scores gelijk
- ESG-controverses veelal minder
- CO₂- en ESG-data passieve beleggingsstrategieën veelal gelijk
- CO₂- en ESG-data actieve beleggingsstrategieën divers beeld

Klimaatbenchmarks

Er is een klimaattransitie-benchmark geïmplementeerd voor de Blue Sky Global Developed Passive Large&Mid Cap Equity pool. De CO₂-reductie bedraagt 50% ten opzichte van 2019, gevolgd door een jaarlijkse CO₂-reductie van minimaal 7%. Zie de grafiek hieronder.

Source: SSGA Holdings as of 31 Mar 2024. Trucost data as of 29 Feb 2024.

Grafiek 7.b.1: CO₂-intensiteit (direct en indirect)

GRESB

Om vastgoed in de beleggingsportefeuille op duurzaamheidscriteria te beoordelen gebruikt het pensioenfonds GRESB-data. In de richtlijnen heeft het fonds opgenomen dat privaat-vastgoedfondsen binnen 3 jaar een GRESB-score moeten hebben, en dat minimaal 75% van de portefeuille kan worden gekwalificeerd als 'green building'.

c. ESG in selectie en monitoring van externe vermogensbeheerders

Omdat een groot deel van de beleggingen is uitbesteed aan externe vermogensbeheerders is er een solide proces nodig voor selectie en monitoring. De uitkomsten van dit selectieproces komen tot uiting in het door Blue Sky Group ontwikkelde scoremodel. Dit scoremodel kent een aantal criteria, waarvan 'Planet' – als representant van het duurzaamheidsbeleid – een belangrijke is. Het model incorporeert duurzaamheidsfactoren en criteria van UNPRI (United Nations Principles in Responsible Investments), SFDR-criteria (voor rapporteren over duurzaamheid) en PAI (Principal Adverse impact Indicators), MIFID II (duurzaamheidscriteria van klanten) en SDG's.

Criteria externe vermogensbeheerders

Parent	✓
People	✓
Proces	✓
Performance	✓
Peer Performance	✓
Positioning	✓
Planet	✓
Operational Due Diligence	✓

Figuur 7.c.1: Criteria externe vermogensbeheerders

De voorgeselecteerde externe vermogensbeheerder moet kunnen aantonen dat ESG-beleid een geïntegreerd onderdeel is van het beleggingsproces en moet bovendien de UN Guiding Principles en de OESO-richtlijnen onderschrijven. Daarnaast is het van belang dat de manager ook rapporteert over het ESG-beleid en ontwikkelingen in de portefeuille. De integratie van duurzaamheidscriteria adresseert en mitigeert potentiële duurzaamheidsrisico's.

bijlagen

Bijlagen

Uitsluitingenlijst

Zie website: [Documenten | klmvliegendfonds.nl](https://klmvliegendfonds.nl)

Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM
Prof. E.M. Meijerslaan 1, 1083 AV Amstelveen
Postbus 123, 1180 AC Amstelveen
(020) 426 62 20 | pensioenservice@klmvliegendfonds.nl
www.klmvliegendfonds.nl